

Токар Н. В.,

аспірант кафедри адміністративного та господарського права
юридичного факультету
Запорізького національного університету

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ

Анотація. У статті досліджується історія розвитку та причини виникнення права на таємницю кореспонденції у період з III ст. до н. е. до першої чверті XIX ст. Розглянуто особливості становлення інституту таємниці листування в античні часи в Давньому Римі та в середньовіччі у Перу. Проаналізовано наукові підходи до пояснення причин його виникнення у період з III ст. до н. е. до XVI ст., серед яких виділено психологічний, релігійний та комерційний підходи, і сформульовано авторську позицію з цього приводу.

Ключові слова: право на таємницю кореспонденції, таємниця кореспонденції, таємниця листування, перлюстрація, пошта.

Постановка проблеми. Закріплене у ст. 31 Конституції України [1] право на таємницю кореспонденції та телефонних розмов є одним з основоположних прав людини і громадянина. Однак у сучасній науковій літературі майже не розкривається історичний аспект його розвитку, також відсутнє обґрунтування причин появи названого права в системі людських цінностей. Частково цього питання торкалися у своїх працях такі вчені, як О.В. Афанасьева, Д.В. Бушков, Н.В. Федотова та ін., проте його вивчення здійснювалось уривчасто, без проведення відповідних комплексних досліджень. Тому окреслене питання залишається актуальним на сьогодні, а його вивчення дозволить сформулювати уяву про правову сутність права на таємницю кореспонденції та підкреслити його значення у системі прав людини і громадянина. Разом з тим маємо зазначити, що більшу частину історії становлення зазначеного права займає період формування його основної складової – права на таємницю кореспонденції, яке протягом тривалого часу існувало у формі неписаного правила.

Метою статті є дослідження історії розвитку та причин виникнення права на таємницю кореспонденції у період з III ст. до н. е. до першої чверті XIX ст. Для її досягнення поставлено низку завдань: з'ясувати особливості формування інституту таємниці кореспонденції, починаючи з античних часів та закінчуючи початком XIX ст., проаналізувати наукові підходи до пояснення причин його виникнення у період з III ст. до н. е. до XVI ст. та обґрунтувати авторську позицію з цього приводу, визначити обставини, які вплинули на подальший розвиток таємниці кореспонденції у період з XVII ст. до першої чверті XIX ст., сформулювати відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приступаючи до виконання поставлених завдань, зазначимо, що дотримання таємниці кореспонденції визнавалось обов'язковим у різних країнах світу ще з давніх часів. Наприклад, у Давньому Римі приватні листи заборонялось розкривати навіть за умов, що ознайомлення з ними під час судового процесу принесло б користь правосуддю [2, с. 77; 3, с. 14; 5, с. 109; 6, с. 136; 7, с. 15]. Тобто збереження змісту поштових відправлень у таємниці

мало перевагу перед іншими інтересами античного суспільства, як-от покарання винних, набуття певних благ, захист і поновлення порушених прав тощо.

Не менш яскравим прикладом є середньовічне Перу, де в часи існування цивілізації інків працівники пошти зобов'язані були неухильно дотримуватись правила з приводу збереження у таємниці сутності повідомлень, які через них пересилались. Зокрема, у 1553 р., вивчаючи життя інків, іспанський історик XVI століття Педро Сьеса де Леон вказував: «Ті, хто проживав на поштових станціях, вели свої справи в такій суворій секретності, що ані на прохання, ані під погрозами – ніколи не розповідали про те, що збирались передати у повідомленні, навіть якщо воно вже пішло далі» (тобто поштою) [8, с. 39]. Викладене свідчить про те, що для інків виконання окресленого обов'язку було важливішим, аніж захист власних інтересів, а усвідомлення його ваги було вищим і сильнішим за інстинкти самозахисту та самозбереження.

З наведених прикладів випливає, що непорушність таємниці листування посідала неабияке місце серед загальнолюдських цінностей різних народів вже з античності. У науковій літературі цей феномен пояснюється застосуванням різних підходів, в основу яких покладені окремі аспекти життєдіяльності та світогляду суспільства. Наприклад, М.М. Федотов для його пояснення використовує психологічний підхід, звертаючись до тваринних інстинктів, властивих людській психіці та поведінці. Він вказує, що «у людини, яка є представником ряду приматів, є вроджений «інстинкт території» – неусвідомлене прагнення захищати деякий особистий простір від будь-яких вторгнень інших особин і відчуття дискомфорту, коли в такий простір вторгаються, навіть без ворожих намірів. Поняття особистого простору включає не лише простір як такий, але й предмети особистого користування, а також особисті документи (інформація). Це інстинктивно обумовлене почуття дискомфорту викликає бажання якось ізолювати особистий простір, у тому числі за допомогою законодавчої заборони» [9].

Такий підхід має право на існування, оскільки дозволяє частково (з точки зору психології) пояснити, чому люди прагнуть захистити власну кореспонденцію та відомості, які містяться у ній, як частину особистого життя. Однак навряд чи можна застосувати його для характеристики таємниці листування як правила, якого мають дотримуватись інші особи. Цей підхід не висвітлює ані мотивів, ані причин, за яких людина прагнула б до збереження чужих таємниць, чужої кореспонденції. І якщо звертатись до тваринних інстинктів, як це робить М.М. Федотов, залишається незрозумілим, чому всупереч здоровому глузду та інстинкту самозахисту інки навіть «під погрозами» не розкривали змісту відправлених через пошту листів, тим більше що відповідної законодавчої заборони на той час не існувало.

Відповідь на ці запитання, гадаємо, потрібно шукати у змісті інших підходів, сформульованих у науковій літературі. Зокрема, Д.В. Бушков та Н.В. Федотова вбачають витoki права на таємницю кореспонденції в релігії, розглядаючи при цьому його як явище, похідне від права на таємницю особистого життя. Так, вчені вказують, що «наріжний камінь у визнанні права людини на охоронюване правом особисте життя («таїнство» приватного життя) початково пов'язаний із християнством, адже саме християнська доктрина від початку несе у собі елемент таємничого, «таїнства» [4, с. 14–15; 7, с. 15]. Ореолом таємниці пронизана більшість християнських обрядів: хрещення, сповіді, преображення. <...> Християнство стало фундаментом поважного ставлення європейської цивілізації до особистості та особистого життя окремої людини, яка має вільну волю. <...> Велике значення має той факт, що вже з часів Латеранського собору в канонічному праві Європи утвердилось положення про таємницю особистої сповіді, яку ніхто не має права порушити. Як бачимо <...> у європейській правовій думці стало визнаватись право окремої особи, по суті, на власне індивідуальне життя зі своїми індивідуальними таємницями» [4, с. 14–15].

Такий підхід має певний сенс, оскільки в обох названих нами для прикладу країнах в описувані часи християнство вже набувало поширення у якості основної релігії (у Давньому Римі християнство виникло у I ст. н. е., а в 324 р. було визнано панівною релігією [10; 11]; у Перу християнство почало утверджуватись з 1549 р. [12, с. 181]). Окрім того, беззаперечним є той факт, що християнство дало світу низку гуманістичних принципів та інтегрувало уявлення щодо прав людини з релігійно-моральними цінностями [13]. Тому можна погодитись з тим, що християнські канони здійснювали певний вплив на формування світогляду населення цих країн, включаючи ставлення до тих або інших питань їх існування в суспільстві та стосунків з іншими людьми.

Проте, на нашу думку, навряд чи слід вважати християнську доктрину першопричиною появи таємниці листування як обов'язкового до виконання правила з огляду на наступні обставини. По-перше, незважаючи на те що початок поширення названої релігії в Давньому Римі та Перу збігається з періодом існування цього неписаного правила, найперші згадки про таємницю листування вчені все ж пов'язують з більш раннім етапом становлення Римської імперії – періодом республіки (близько III ст. до н. е.) [2, с. 77; 14], що є цілком логічним з огляду на історію розвитку поштового зв'язку [2, с. 77; 15; 16; 17; 18; 19]. По-друге, свого розквіту християнство набуло значно пізніше, а деякі постулати утвердились у християнській традиції лише у середні віки [4, с. 15; 2, с. 77; 20]. Так, ритуал «таємної сповіді», на який посилається Д.В. Бушков [4, с. 15], було остаточно запроваджено до християнсько-церковного етикету лише з XIII ст. [20]. По-третє, припускаючи можливість дотримання таємниці листування окремими особами з теологічних та морально-етичних міркувань, відзначимо, що заборона розкриття листів та обов'язок збереження у таємниці їх змісту у першу чергу покладалась на осіб, відповідальних за доставку поштових відправлень до адресатів, що підтверджується наведеними вище прикладами. Тому вважаємо, що становлення таємниці листування має інші причини, а її значення має більш практичне пояснення, яке відповідало б духу тих часів, особливостям суспільного ладу та державного устрою.

З огляду на це більш раціональною виглядає точка зору О.В. Афанасьєвої, яка зазначає, що «пошта в Давньому Римі в

епоку республіки виникла та працювала як мережа приватних підприємств, які створювались представниками підприємницького стану «вершників» [2, с. 77] (інша їх назва «еквіти» – верства суспільства, яка в III ст. до н. е. спеціалізувалась в основному на грошових і торговельних операціях [14]). Така пошта працювала на довірі клієнтів та повинна була її підтримувати» [2, с. 77].

Із вказаного можемо сформулювати перший фактор, який вплинув на формування таємниці листування та необхідність виконання обов'язку з її збереження, – комерційний. Він полягає в тому, що дотримання таємниці листування позначалось на формуванні ділової репутації еквітів у цій сфері, а відтак сприяло залученню нових клієнтів, утриманню лояльних користувачів їх послугами та, відповідно, отриманню більшого прибутку.

Разом із тим, посилаючись на історичні відомості, можемо виділити й інші фактори становлення права на таємницю кореспонденції, які відповідали тогочасній дійсності. У цьому контексті слід звернути увагу на наступні факти:

– на перших етапах свого виникнення еквіти здійснювали свою діяльність від імені та в інтересах держави (III ст. до н. е.) [14] (з огляду на майнову та класову диференціацію населення Давнього Риму [21, с. 160–166, 168–171, 173], а також на приведені нижче, можемо припустити, що надалі послугами еквітів могли користуватись лише заможні громадяни та панівні верстви населення);

– державна пошта, основи якої були закладені Гаєм Юлієм Цезарем та яка була остаточно сформована Октавіаном Августом (I ст. до н. е. – I ст. н. е.), контролювалась особисто імператором і призначалась виключно для державних потреб. Її послугами могли користуватись лише імператор та обмежене коло посадових осіб (чиновників). Пересилати приватні листи через державну пошту заборонялось [15; 17; 18; 19; 22];

– для звичайних осіб поштовою зв'язок залишався практично недосяжним: найзаможніші з римських громадян мали власних гінців з-поміж рабів, решта (бідніша верства) населення могла розраховувати лише на okazію [17; 18; 22];

– у випадках, коли поштовою зв'язок був приватною справою громадян, не було повної впевненості у тому, що лист або посилка будуть вручені адресату (часті грабежі, корабельні аварії тощо), а відповідальність за це була відсутня. Тому важко було розраховувати на абсолютне збереження таємниці листування [15];

– близько II ст. почала набувати розквіту громадська пошта, яка, однак, слугувала лише патриціям, чиновникам, легіонерам та царським особам. Згодом за окрему плату така пошта стала доступною іншим забезпеченим громадянам Риму [19].

Додамо до наведеного також і те, що Педро Сьєса де Леон, описуючи правило таємниці листування, якого дотримувались інки на поштових станціях, вів мову про те, яким чином надсилались повідомлення саме до володарів: «У кожній провінції піклувались про забезпечення поштових станцій <...> оскільки була необхідність доставляти відомості у <...> місце перебування королів. <...> І саме так сповіщали правителя про все, що відбувалось у всьому його королівстві та володінні» [8, с. 38–39].

Отже, викладені обставини свідчать про те, що у переважній більшості випадків формування таємниці листування обумовлювалось необхідністю забезпечення державних інтересів та збереження державних таємниць, захисту репутації та інтересів заможних громадян і панівних верств населення. Тобто це, на нашу думку, слугувало наступним та більшою мірою

основним фактором, який вплинув на утвердження права на таємницю кореспонденції.

Тим не менш вважаємо, що названими факторами не вичерпуються причини укріплення в людській свідомості та становлення у праві різних держав обов'язковості дотримання таємниці кореспонденції (листування). На цю думку наштовхує подальше дослідження історичного аспекту утвердження права на означену таємницю. Зважаючи на це, продовжимо виклад окресленого питання та зауважимо, що в наукових джерелах наголошується на появі у XVII ст. такого негативного явища, як перлюстрація [2, с. 77–78; 3; 22] (таємне розпечатування та перегляд певними органами приватних листів [23, с. 322]).

Його поширення у європейських державах протягом XVII–XIX ст. спрямувало розвиток права на таємницю кореспонденції у двох напрямках: перший – офіційний, за якого правителі тих часів відкрито проголошували (а згодом і нормативно закріплювали) непорушність таємниці листування, а другий – фактичний, за якого таємно від широкого загалу це правило порушувалось за наказом тих самих правителів, для чого були створені так звані «чорні кабінети» (органи, що займалися перлюстрацією та дешифруванням кореспонденції, і приміщення, які слугували для цих цілей, зазвичай таємні кімнати у поштових відділеннях [24; 25]). Така подвійність обумовлювалася низкою причин, які ми можемо виділити за допомогою вивчення відповідних історичних фактів.

Наприклад, у Франції починаючи з 1628 р. у запроваджених кардиналом Рішельє «чорних кабінетах» спеціальні чиновники читали чужі листи, беручи на замітку все, що могло становити інтерес для короля та кардинала. Проте така діяльність трималась урядом у таємниці, щоб не підірвати довіри до офіційної пошти [22; 2, с. 77–78]. Зв'язок дотримання таємниці листування (принаймні нерозголошення фактів її порушення з боку держави) з питанням довіри підтверджується зверненнями («наказами») французьких дворян до уряду Франції у 1789 р. Так, французький історик та політичний діяч XIX ст. Алексіс де Токвіль відзначав: «Особливо усі накази одностайно наполягають на необхідності суворо додержуватись таємниці листування з тим, щоб листи не могли слугувати документом у суді або засобом обвинувачення. Розкриття листів прямо називається огидним шпигунством, оскільки воно містить у собі порушення суспільної довіри» [26]. При цьому вважаємо, що у даному випадку мова йшла про довіру не стільки до пошти, скільки до уряду та держави загалом, що, на нашу думку, формує додаткові мотиви держави з приводу нерозголошення вживаної практики перлюстрації. У свою чергу, враховуючи згадувані «накази», можемо припустити, що дворянство мало й інші інтереси в тому, щоб захистити власну кореспонденцію від чужих втручань. Як приклад, вони могли полягати у тому, щоб уникнути відповідальності за скоєні злочини або запобігти обвинуваченню в державній зраді через сумнівні та невдалі висловлювання, що прямо впливає з наведеної нами цитати. Окрім того, логічним виглядає і прагнення дворян до визнання та підкреслення їх особливого статусу в порівнянні з рештою населення Франції, набуття певних привілеїв тощо.

Отже, з викладеного яскраво простежується описана нами вище подвійність, яка мала своїм проявом неоднакове ставлення держави до питання таємниці листування. З одного боку, за державною вказівкою приватні листи таємно розкривались і прочитувались, зокрема з метою отримання повної інформації про події та настрої у країні [22]. З іншого боку, правляча верхівка держави розуміла, що така діяльність не повинна розголо-

шуватись з огляду на загальне призначення інституту таємниці листування та її значення для населення, у першу чергу дворян, а тому необхідним кроком було запевнення підданих у тому, що їх права та інтереси охороняються державою та жодним чином не порушуються. Причому, на нашу думку, причини обох підходів певною мірою збігалися: це державні інтереси з попередження зневіри населення в державі та заколотів, а також залучення на сторону короля певних впливових та заможних осіб тощо.

Подвійне відношення правителів до таємниці листування було характерним і для Російської імперії, у складі якої на той час перебувала Україна. Наприклад, у XVIII ст. Катерина II поширила секретними указами «чорні кабінети» по усій російській пошті, наказавши таємно розкривати кореспонденцію на поштамті та доставляти особисто до неї. Паралельно з цим імператриця публічно поширювала уявлення про дворянську честь і право на особисте життя та проголосила (вперше за історію цієї держави) таємницю поштової кореспонденції [2, с. 78; 27; 28; 29, с. 200]. Такий підхід обумовлювався, на наше переконання, тими ж обставинами, що і в попередньо розглянутому прикладі Франції. До того ж варто зважати на властиві тим часам події, як-от змови дворян, спроби вчинити переворот та скинути правителя з престолу [30; 31] тощо. Тому, на нашу думку, імператриця прагнула, з одного боку, заохотити дворянство шляхом публічного визнання особливостей їх правового та соціального статусу і надання відповідних гарантій та привілеїв, а з іншого – простежити за тим, щоб у країні не відбувались зазначені негативні події, та попередити їх шляхом оперативного реагування.

Аналогічної практики дотримувались і наступники Катерини II. Зокрема, на початку XIX ст. Олександр I проголосив недоторканість приватної кореспонденції, яка, однак, мала вибіркового характеру. Так, офіційним розпорядженням імператора встановлювалось, що «внутрішня кореспонденція, здійснювана між собою приватними людьми та особливо мешканцями Імперії тутешньої, була відтепер недоторканою та вилученою від будь-якого огляду та розкриття, а що стосується зовнішнього листування, у перлюстрації такого слід діяти за колишніми приписами та правилами без скасування» [25; 32, с. 338–339]. Тобто внутрішня кореспонденція приватних осіб визначалась Олександром I «відтепер недоторканою», проте практика перегляду дипломатичної та приватної зарубіжної пошти була продовжена [2, с. 78; 25; 32, с. 339]. Цей факт, на нашу думку, додатково свідчить про те, що правителі тих часів розуміли необхідність запевнення населення власної держави у тому, що вони діють виключно в інтересах людей і дбають про їх добробут, включаючи схоронність і непорушність їх кореспонденції. Це набувало значення запобіжного заходу попередження смуту та повстань проти імператорської влади.

Проте зауважимо, що згодом, у другій половині свого царювання, імператор відновив перлюстрацію і щодо решти поштових відправлень [2, с. 78; 32, с. 339–340]. Така діяльність, як і раніше, зберігалась у таємниці з тих самих міркувань, що й у розглянутих вище випадках, у тому числі щоб не підірвати довіри до пошти. Підтвердження цього можемо знайти у секретному посланні міністра внутрішніх справ до керівника Московського поштамту, відправленому в часи правління Олександра I: «Необхідно, щоб ніхто не боявся повідомляти через пошту думки свої відвертим чином, щоб у протилежному випадку пошта не позбавилась довіри, а уряд – цього надійного засобу пізнання таємниць» [32, с. 340].

Отже, за допомогою розглянутих прикладів можемо сформулювати третій фактор, який обумовив становлення таємниці кореспонденції, – забезпечення інтересів держави. Однак, на відміну від вищезазначеного фактору, за яким інтереси держави полягали в отриманні правителями необхідних відомостей шляхом поштових відправлень та у збереженні державних таємниць, що у них містились, у даному випадку вони стосувались інших питань. Проголошення таємниці листування було необхідним у тому числі для:

– формування та зміцнення в свідомості населення довіри до пошти. Подібні обставини сприяли отриманню державою необхідних відомостей, якими громадяни продовжували таємно ділитись один з одним;

– заспокоєння дворян та решти населення тим, що держава захищає їх інтереси з приводу невтручання інших осіб у їх особисте життя, справи, документи, визнає особливий соціальний статус дворян тощо. Це, у свою чергу, слугувало однією з умов попередження зневіри в державі та пошті, а отже, дозволяло зменшити пригніченість серед населення та не допустити тим самим повстання людей проти влади, перевороту та ін., принаймні з цих причин.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, відзначимо, що право на таємницю кореспонденції виникло в античні часи в Давньому Римі та поширилось протягом наступних століть у різних країнах світу. Воно являло собою неписане (тобто не закріплене на законодавчому рівні) правило, спрямоване насамперед на встановлення обов'язків працівників пошти. Його формування обумовлювалось низкою причин, серед яких у тому числі були: збереження державних таємниць, які містились у поштових відправленнях; захист репутації та інтересів заможних громадян; зміцнення довіри до державної (громадської) пошти; недопущення зневіри в державі та запобігання повстанням, змова, переворотам та іншим негативним для правителів тих часів явищам.

Література:

- Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
- Афанасьєва О.В. Право на неприкосновенность частной жизни. Укрепляет ли его закон о персональных данных? / О.В. Афанасьєва // Общественные науки и современность. – 2011. – № 6. – С. 76–88.
- Афанасьєва О.В. Любопытство почтмейстера Шпекина. Частная жизнь охранялась от вторжения испокон веков. С переменным успехом / О.В. Афанасьєва // Независимая газета. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ng.ru/stsenarii/2014-11-25/14_privacy.html.
- Бушков Д.В. Тайна личной корреспонденции в уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Д.В. Бушков. – Ставрополь, 2003. – 160 с.
- Григорьев И.Б. Конституционное право каждого на тайну сообщений: к истории вопроса / И.Б. Григорьев // Право и жизнь. – 2009. – № 138 (12). – С. 109–122.
- Петрухин И.Л. Личная жизнь: пределы вмешательства / И.Л. Петрухин. – М. : Юридическая литература, 1989. – 192 с.
- Федотова Н.В. Уголовная ответственность за нарушение тайны переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Н.В. Федотова. – М., 2009. – 32 с.
- Сьеса де Леон П. Хроника Перу. Часть вторая. Владычество Инков. 1554. / П. Сьеса де Леон. – пер. с исп. – 2009. – 145 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.is/nKX5>.
- Федотов Н.Н. Тайна связи против технических средств защиты информации в Интернете / Н.Н. Федотов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forensics.ru/zi-ts.html>
- Культура Древнего Рима [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/kultura-drevnego-rima.html>.
- Древний Рим – идеи раннего христианства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://donklass.com/2010-03-15-15-40-59/106-pravoistoriya-prava/482-rome4.html>.
- Сьеса де Леон П. Хроника Перу. Часть первая. 1553. / П. Сьеса де Леон. – пер. с исп. – 2008. – 195 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua>.
- Генезис прав людини // Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/genesis/>.
- Катасонов В.Ю. От рабства к рабству. Древний Рим и современный капитализм / В.Ю. Катасонов. – М. : Litres, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua>.
- Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук ; пер. с польск. В.К. Ронина. – М. : Высш. шк., 1988. – 496 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://labyrinthos.ru/text/vinnichuk_kommunikacii-v-rime.html.
- Земляная Т.А. Почта, связавшая цивилизации и века / Т.А. Земляная // Срибло. – 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gazetasriablo.com.ua/kollekcioneram/stati/filateliya-filokartiya/pochta-svyazavshaya-civilizaczii-i-veka>.
- Почта Древнего Рима [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.world-post.org/novost/?n=7>.
- История почты: как появились почтовые услуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://postlive.ru/history_post.html.
- Почта в Древней Греции и Древнем Риме [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://catalog.lvmail.lv/rus/history/37.html>.
- Шеломенцев В.М. Этикет і сучасна культура спілкування : [навчальний посібник] / В.М. Шеломенцев. – К. : Лібра, 2003. – 416 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-9030.html>.
- История государства и права зарубежных стран: учебник для вузов: в 2 ч. Ч. 1 / [О.А. Жидков, Н.А. Крашениникова, В.А. Савельев и др.]; под общ. ред. О.А. Жидкова и Н.А. Крашениниковой. – [2-е изд., стер.] – М. : Норма, 2004. – 624 с.
- Шпагин М.В. Почтовый феномен / М.В. Шпагин // Сборник «Мир приключений». – М., 1987. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biblioteka.org.ua/book.php?id=1121022720&p=0>.
- Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. 42000 слів. Т. 3 / Укладачі В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К. : Видавництво «Аконіт», 1999. – 928 с.
- Клепов А.В. Легендарный Витте и немецкие ордена / А.В. Клепов. – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newsland.com/news/detail/id/438203/>.
- Измозик В.С. «Черные кабинеты». История российской перлюстрации. XVIII – начало XX века : [монографія] / В.С. Измозик. – М. : Новое обозрение, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua>.
- Де Токвиль А. Старый порядок и революция. / А. де Токвиль ; пер. с франц. М. Федоровой. – М. : Моск. философский фонд, 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://larevolution.ru/books/Tocq2-4.html>.
- Степанов С.А. Великий Столыпин. «Не великие потрясения, а Великая Россия» / С.А. Степанов. – М. : Litres, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua>.
- Герчиков О.А. Осторожно, вас читают. Тайны и риски почтовой переписки в России / О.А. Герчиков // Аргументы и факты. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aif.ru/society/history/ostorozhno_vas_chitayut_tayny_i_riski_pochtovoy_perepiski_v_rossii.
- Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России : [учебное пособие] / Л.Д. Воеводин – М. : Издательство МГУ ; Издательская группа ИНФРА-М ; НОРМА, 1997. – 304 с.
- История России XVII – XVIII вв. : [учебник] / Р.М. Введенский, В.В. Маландин, Е.А. Колесникова и др. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://redstory.ru/education/history/index.html>.
- Башилов Б.П. «Златой век» Екатерины II. Массонство в царствование Екатерины II / Б.П. Башилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.magister.msk.ru/library/history/mason/bashil05.htm>.
- Жандармы России / сост. В.С. Измозик. – СПб. : Издательский Дом «Нева» ; М. : «ОЛМА-ПРЕСС», 2002. – 640 с.

Токар Н. В. История развития права на тайну корреспонденции и причины его возникновения

Аннотация. В статье исследуются история развития и причины возникновения права на тайну корреспонденции в период с III в. до н. э. до первой четверти XIX в. Рассмотрены особенности становления института тайны переписки в античные времена в Древнем Риме и в Средневековье в Перу. Проанализированы научные подходы к объяснению причин его возникновения в период со II в. до н. э. до XVI в., среди которых выделены психологический, религиозный и коммерческий подходы, и сформулирована авторская позиция по этому поводу.

Ключевые слова: право на тайну корреспонденции, тайна корреспонденции, тайна переписки, перлюстрация, почта.

Tokar N. The history of the development of the right to privacy of correspondence and the reasons of its formation

Summary. The history of the development and the reasons of the formation of the right to privacy of correspondence in the period between the III century b. c. till the first quarter of the XIX century are studied in the article. The features of the formation of the privacy of correspondence institution in ancient times in the ancient Rome and in the Middle Ages in Peru have been considered. The author has analyzed scientific approaches to the explanation of the reasons of its origin in the period from the III century b. c. to the XVI century, among which the author has outlined the psychological, religious and commercial approaches and has formulated the author's position on this matter.

Key words: right to privacy of correspondence; secret correspondence; privacy of correspondence; interception; post.